

GYAKORLÓISKOLA

ROVATVEZETŐ: URHEGYI ALAJOS.

Betűismertetés az egyesített jelképes és fonomimikai eljárás alapján.

A múlt számban megjelent cikkben részletesen foglalkoztam azon eljárásmóddal, mellyel a betűt az egyesített jelképes és fonomimikai eljárás alapján ismertetni kell. Ez alkalommal egy tervezet keretében gyakorlati uton óhajtok az eljárásra rámutatni. Úgy fogom fel a kérdést, hogy a betűismertetést nyomban követi az írott betű iratása. Tehát tulajdonképpen két kérdéssel, az olvasástással és iratással foglalkozom. Míg az olvasásra vonatkozólag már az előbbieken részletes utmutatást nyújtottam, az írásra vonatkozólag most teszem meg a fontosabb észrevételeket.

Ákár elválasztjuk az írást az olvasástól, akár a nyomtatott alakú betű ismertetését *nyomban* követi az írás, a fő az, hogy *a gyermek a kisbetűk írásában semmiféle új dolgot ne lásson.* Az írott kisbetű tulajdonképpen a nyomtatott kisbetű alakja. Ha az írott kisbetűt ez alapon tanítjuk, akkor a betű írott alakjának felfogását rendkívül megkönnyítjük, mert a gyermekek az írott kisbetűkben régi ismerősüket üdvözlik. Az írott kisbetűk összeírását a játék céljából kezeikkel összefogózdó gyermekek szemléltetésével értessük meg.

A betű ismertetésének és iratásának fokozatai a következők:

I. Előkészítés.

- a) Kapcsolás.
- b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás.

a) A betű nyomtatott alakja.

1. Hangoztatás.
2. A hang megerősítése kézzel.
3. A nyomtatott betű alakjának bemutatása.
4. A nyomtatott alaku betű rajzoltatása.
5. Az új hangképnek a régiek közé illesztése.
6. Olvastatás.

b) A betű írott alakja.

1. Az írott alaknak a nyomtatott alakból való származtatása.
2. A kisbetű írásának a bemutatása. Íratás.
3. Olvasztatás.

III. Begyakorlás.

Olvasási és írási gyakorlatok.

A nyomtatott és írott m ismertetése.

I. Előkészítés.

a) *Kapcsolás.* (Néhány ismert betűből álló szót olvastatok. Majd csak a hangok gyakorlása céljából a már ismert hangok kézjelét megteszem, mire ők az illető hangot hangoztatják. Pl. Melyik hang jut eszedbe, ha ezt a jelet csinálom?)

b) *Célképzés.* Soroljátok el (kézjel felhasználásával) a már ismert hangokat. Rajzolja fel Pista (pl.) az ó hang nyomtatott alakját. Anti írja fel az írott alakját! — Ma új betűt tanultok!

II. Tárgyalás.

1. *Hangoztatás.* (Kép szemléltetésével beszélgetünk a tehénről és a bocijáról.) Hazajött a legelőről az öreg tehén meg a kis bocija. A boci egész uton nem hagyta békében az anyját. Mindig döfögte, mert szopni akart. Mikor hazaértek, nekiesett az anyja tőgyének s olyan jóízűen szopott belőle, hogy no! — Ki látta már szopni az éhes bocit? — Mutasd a fejeddel, hogyan döfögeti az anyját? — Hanem a háziasszony azt mondta a fiának: „Pista! Huzd el az anyjától azt a bocit, mert nekünk nem hagy ám tejet reggelire!” Pista megfogta a boci kötőfékét s elhúzta az anyjától (tanító mutatja). Szegény boci meg az anyja olyan keservesen mondta *m*. (Hosszan elnyújtva hangoztatom.) Utánozzátok ti is az öreg tehén meg a boci hangját. Mondjátok hosszan! Mondjátok röviden!

2. *A hang megerősítése kézzel.* Mutassátok a jobb keze-
tekkkel, hogyan húzta el Pista a bocit? (A gyermekek jobb kezükkel húzást utánzó mozdulatot tesznek.) Melyik hang hallatszott, mikor így elhúzták a kis bocit? — Ha tehát én nem szólok semmit, csak mutatom ezt a húzást, melyik hang fog eszetekbe jutni? (Most rövid ideig gyakorlom, úgy hogy néhány már eddig tanult hangnak a kézjelével felváltva hangoztatom hol a régi ismert, hol az új hangot.)

3. *A nyomtatott betű alakjának bemutatása.* Én láttam ám a kis bocit! Még emlékezem reá! Ha akarjátok felrajzolom a táblára. (Persze, hogy akarják! Teljesen sematikusan tehén alakot

rajzok fel profil állásban, mely állásban a *m* hármás lenyúlása t. i. az első és hátsó láb és a lenyúló farok látható.) Itt az én kis bocim! Ez sirt ám az édes anyja után! Utánozzátok! — Tudom, hogy ti is szeretnétek lerajzolni, hát megmutatom, hogyan lehet ezt egyszerűbben lerajzolni. (Közvetlenül az előbbi rajz mellé felrajzolom magyarázattal kísérve a tehén hátát jelölő vízintes vonást, majd az első, azután hátsó lábát s farkát jelölő három függélyes vonást.) Mikor ezt a rajzot látjátok, melyik állat jut eszetekbe? — S milyen hangja volt annak az állatnak? (Most néhányszor felváltva mutatom a táblán levő tehén rajzát s az alakított *m* betű rajzát s hangoztatják. Ezután a tehén rajzát letörülöm s az ott maradt betű alakját mutatva a kézjel felhasználásával hangoztatják a *m* hangot.)

4. *A nyomtatott alakú betű rajzoltatása.* Rajzoljuk le mindnyájan a levegőben ennek a bocinak az alakját s közben hangoztassuk a hangját! — Most rajzolja le a táblára Bandi s mindnyájan hangoztassuk. — Most pedig rajzolja le mindenki az irkájába először a hátát (rajzolják), azután az első, hátsó lábát (rajzolják) és a farkát.

5. *Az új hangképnek a régiek közé illesztése.* (Felirom a táblára 8—10 más ismert nyomtatott betűt s azok közé elszórtan felirom az új betű nyomtatott alakját is.) Jöjjön ki Antika s mutassa meg ezek között az új betűt. (Valahányszor egyre rámutat, valamennyi hangoztatja a kézjel megtevésével.) — Most sorba olvassuk el mind a felirt betűket! (Mindig a kézjel használatával.)

6. *Olvastatás.* (A táblára felirom néhány egytagú szót, melyben az új betű jelen van. A kézjel felhasználásával olvastatom s mindegyiknek a jelentését nyomban megmondatom. Majd a fali olvasótábla megfelelő részét olvastatom.)

b) *A betű írott alakja.*

1. *Az írott alaknak a nyomtatott alakból való származtatása.* (Felirom néhány már ismert betű nyomtatott alakját s mindegyik alá az írott alakot is. Ezeknek olvastatásával ismétlésképen felujtóm, hogy minden hangnak van nyomtatott és írott alakja.) Most már ismeritek a *m* hang nyomtatott alakját, most meg fogjátok ismerni az írott alakját. (Részletcélkitűzés.) Az írott alak épen olyan, mint a nyomtatott, úgy hogy csak két vonást tesztek hozzá és kész; előre tesztek egy vonáskát, (csinálom) hogy mint a kezét fogó gyerek az előtte levőbe bele tudjon kapaszkodni és a végére is felfelé hajlítva rajzok egy vonást, (csinálom) hogy bele

tudjon kapaszkodni az utána jövőbe. (Néhány nyomtatott alakú betűt magukkal a gyerekekkel alakítottak át.)

2. *A kisbetű írásának a bemutatása. Íratás.* Hanem hogy ez szép alakú legyen, hát nem így foltozgatjuk össze, hanem megmutatom, hogyan kell írni. (Itt azután a betű leírása egészen úgy történik, mint bármely eljárás mellett. A leirt *m* betűt hasonlítassuk össze az átalakított *m* betűvel s vételessük észre, hogy alkotórészei ugyanazok, csak szép alakot nyert. Ezután következik a betű leiratása. Először a levegőben rajzolva írják a tanító irányító vezetésével, majd a füzetbe ütemezve s ütemezés nélkül.)

3. *Olvastatás. Íratás.* (Amint a nyomtatott betűnél eljártunk, úgy járjunk el itt is. Először a már ismert hangok közé helyezve kerestessük ki az új betűt. Majd egytagú szavakat olvastassunk, mit hosszabb szó követ. Ezután következik az *m* betű írásának a gyakorlása rövid szavak keretében.)

III. *Begyakorlás.*

Olvasási és írási gyakorlatok.

U. A.

A svéd irányzatú testgyakorlás az elemi népiskolákban.

Az iskolai élethez szoktatás és a magasabb fokú szellemi és testi feladatok teljesítésére való előkészítés megkívánja, hogy a lélek és a test nevelése harmonikusan folyjék. Hibás eljárás volna pusztán csak a lélek egyoldalú nevelése.

Az iskola nemcsak szabadságától, hanem szabad mozgásaitól, játékaitól is megfosztja a kis gyermeket. Helyesen mondja *Kundsén*, a dán testnevelés egyik világhírű vezéralakja: *Az iskola a gyermeknek nagyobb fokú szellemi munkát és csökkenő testi mozgást jelent.*

Részben a nagyobb fokú szellemi munka, másrészt az ülőéletmóddal együtt járó káros hatások (gerincoszlop-elgörbülés és elferdülés, vérszegénység, tüdőbaj, rövidlátás stb.) ellensúlyozására okvetlen szükséges, hogy az iskola alkalmat adjon a gyermeknek veleszületett természetes mozgási ösztöneinek megfelelő módon való kielégítésére, egészségének, testi erőinek ápolására, nevelésére.

A test előkészítése az erőteljesebb követelményű mozgások végrehajtására főleg a nevelő-játékok, a szabad téri gyakorlatok s a

játékszerűen alkalmazott tornagyakorlatokkal történik. A tulajdonképeni tornászati gyakorlatok — a legegyszerűbb alapgyakorlatokat kivéve — már a nagyobb gyermekek testnevelésére szolgálnak.

Az elemi iskola a test nevelését általában igen mostohán szolgálja. Míg a lélek nevelésére heti 20—24 órát áldoz, addig a szabadságától megfosztott gyermeknek hetenkint csak egy-két alkalommal nyújt 1—1 órát testi erőinek fejlesztésére.

Az iskolaegészségügy javítása érdekében égetően kívánatos a nevelő-játékok és szabadtéri mozgások intenzivebb gyakorlása, az avult német torna helyébe az orvosi alapon nyugvó és élet-tani szempontból összehasonlíthatatlanul értékesebb Ling-féle *svéd-dán* testnevelő rendszer alkalmazása és a gyakorlásra szánt idő emelése.

A Ling-féle svéd-dán testnevelő rendszer rövid ismertetésével, valamint *Ling* rendszerének a német tornarendszerrel való összehasonlításával kapcsolatosan a 6—12 éves gyermekek testnevelő anyagának minőségéről egyet s mást meg kell említenem.

Mindenekelőtt nézzük, mit óhajtunk a kis gyermekeknek nyújtani:

1. mozgást;
2. fegyelemhez óhajtjuk szoktatni;
3. irányítani akarjuk helyes testi fejlődését.

Első követelmény: *kellő mozgásban részesíteni a gyermeket.*

A gyermek már az iskolába jöve *nagyfokú mozgási ösztönt és játékszeretetet* hoz magával. Az iskolának ezt a gyermekkel vele született mozgási ösztönét ki kell elégítenie, főleg a már megkezdődő ülőéletmód káros hatásainak ellensúlyozása céljából. A helyes irányban nevelő iskola keresi a módját annak, hogy a gyermeket — szelid átmenettel — az otthoni szabad élettől elszoktassa és hozzánevelje a kötöttebb iskolai élethez. Ezzel a neveléssel egyidejűleg ügyelni kell arra is, hogy a gyermek a magával hozott játékkedvét, mozgási ösztönét is kielégíthesse.

A mozgás életszükséglete a gyermeknek. A mozgás az egyedüli természetes eszköz a gyermek testének egészségessé, erőssé, munkabíróvá nevelésére. — Helyes, észszerű mozgások végzésével a *légzés és vérkeringés* élénkül; a *tüdő* és *szív* fejlődik és erősödik; élénkül az emésztés is; erősödik az *idegrendszer*, és ha valóban helyes, jól megválogatott, egészséges mozgásokkal racionálisan neveljük a testet, úgy az egész szervezet helyesen és egészségesen épül fel, kitartó és munkabíróvá fejlődik.

Az iskolai testgyakorlás nemcsak mint testfejlesztő, hanem mint fegyelmező eszköz is nagy jelentőséggel bír. Ennek a nevelői eszköznek kiválóságát fel kell használnunk iskolás gyermekeink fegyelmzésére. Ezzel a nevelői eszközzel kell a kis gyermekeket figyelemre és adott parancsok gyors, pontos és helyes teljesítésére nevelni. Itt, az iskoláztatás első éveiben tanulja meg a gyermek több kis társaival erejét, ügyességét, figyelmét összeadni egy közös cél elérése, egy közösen elvégzendő feladat helyes teljesítése érdekében.

Végül helyes mederbe akarjuk terelni, irányítani testi fejlődését.

Mindenekelőtt meg kell jegyeznünk azt, hogy az e korban lévő gyermekeknek semmiféle megerőltető, a figyelmet erőteljesebb formában igénybe vevő gyakorlatanyagot nem szabad nyújtunk. A kis gyermek eddig végzett fizikai munkája s a testtartás, amellyel azt cselekedte, alig tett kárt testi fejlődésében; de részben az iskolai ülőéletmóddal egybekötött tevékenység káros hatásai ellensúlyozására, másrészt a gyermekkel veleszületett jó tartás, ruganyosság és ügyesség teljes megőrzésére okvetlenül gondoskodnunk kell helyes és okszerűen alkalmazott mozgásokról.

Nézzük, minő mozgásokat alkalmazhatunk itt a kitűzött cél elérésére:

a) játékot;

b) figyelemhez, fegyelmhez és helyes ütemhez szoktató mozgásokat;

c) végül könnyű, egyszerű, szelid hatást kiváltó alapvető tornagyakorlatokat.

A nevelő-játék a gyermek legtermészetesebb, leghelyesebb, legelőnyösebb és legegészségesebb testgyakorlata. Az a gyermek, aki nem játszik, nem nyer megfelelő alkalmat ezen mozgások kellő gyakorlására, elpuhult, beteges lesz testileg úgy, mint lelkileg.

Azt a szabadságot, amelyet a játékok és nevelő szabadterei mozgások kedves, örömteljes, gond nélkülű gyakorlatai nyújtanak; azt a zöld, pormentes gyepet, egészséges napsugarat, edző friss vizet, tiszta, üde levegőt, amelyet a szabad természet kínál és ahol ezen szabad mozgások folynak, nem nyújthatja a legjobb szellőztető-készülékkel ellátott, gondosan, tisztán tartott tornacsarnok levegője sem.

Minden egyes helyes testnevelő játéknak megvan a maga lebilincselő érdekessége, amely a legkisebb tanulónak is örömet okoz,

mely alkalmat ad neki *önálló cselekvésre*, s épen ezért e gyakorlatokban mindenkor szívesen részt vesz, mert tudja és érzi, hogy játékszerepének helyes betöltése mellett ő is hasznos tagja lehet valamely küzdő csoportnak.

Fejlődő kis szervezetét kitünően foglalkoztatják a nevelő-játékokban előforduló összetett mozgások, amelyek majdnem mindenkor künn a szabadban, minden különösebb beavatkozás, hosszadalmasabb vezényszó és magyarázatok meghallgatása nélkül történnek.

A legtöbb játék: *kép* a való életből. Egész sereg jótulajdonosság fejlődik ki a tanuló lelkében a nevelő-játékok gyakorlása közben; a felelősség érzete, a szolgálatkészség, a figyelmesség, illetve előzékenység, saját erőinek alávetése a köz javára stb. A felsoroltakból kifolyólag, a lelki nevelés szempontjából a játékok általában a nevelő szabadtéri gyakorlatok épen oly nagy jelentőséggel bírnak, mint a nevelő-tornázás gyakorlatai.

A játékok és nevelő szabadtéri gyakorlatok kevés eszközt kívánnak; de gyakorlásuk terjedelmes, egészséges talajú, jó levegőjű *teret* igényel. Egyedüli hátránya az, hogy nem végezhető a nap bármely órájában, avagy az év bármely szakában, tehát gyakorlása az időjárás viszontagságaitól függ.

A tanítónak a játékok és nevelő szabadtéri mozgások gyakorlatait mindenkor *növendékei korának és képességeinek megfelelően kell megválogatnia*. Csak olyan játékok gyakorlása kívánatos, amelyek testképző szempontból értékesek. Minden alkalmazandó játék tartalmazzon oly mozgásokat, amelyek a gyermek zsenge, fejlődésben lévő szervezetét valóban egészségesen foglalkoztatják és kedélyvilágát is kielégítik. Ilyenek lehetnek a *futási játékok*, továbbá a játékok *társak hordásával, avagy emelésével* összekötve, az egyszerűbb *labdajátékok*, a küzdelmekre, egymás erejének megbecsülésére, az együttműködésre alkalmat adó és előkészítő *verseny* és *harcias* játékok stb., amelyek gazdagon tartalmazznak mozgásokat a test mindenoldalú, arányos foglalkoztatására; amelyek a kis gyermek csont- és izomrendszerét, ízületeit, a belső, nemesebb szerveket, főleg a tüdőt és a szívet, továbbá a zsigereket és a teljes idegrendszert egészségesen és szelíden ható formában foglalkoztatják.

Ilyen nevelő-játékok képeznek — különösen az iskoláztatás első éveiben — a gyermekek testnevelő anyagát.

A helyesen alkalmazott és vezetett játékok kiváló *fegyelmező hatással* vannak a gyermekekre.

A figyelemhez, fegyelemhez és helyes ütemhez szoktató gyakorlatoknak az a célja, hogy a gyermekek a nékik valóban megfelelő parancsokat, utasításokat kellően meghallgatni, helyesen felfogni és a jól felfogott rendelkezés értelmében okosan és gyorsan cselekedni képesek legyenek. Nagy jelentőséggel bírnak itt a rendgyakorlatok, amelyeknek pontos végrehajtása kellő *figyelem, fegyelem* és helyes *ütemérzék* nélkül el sem képzelhető.

Különböző felállítások, sorbontások, úgy szabadgyakorlatokhoz, valamint különböző tornaszerekhez, élénken alkalmazott, kezdetben szökdeléssel végzett fordulatok, lábdobbantások és az egyes gyakorlatok, avagy a különböző járások közé beleiktatott tapsolások nemcsak fegyelemhez és figyelemhez, hanem gyorsasághoz is szoktatják a kis gyermekeket; de mindazonáltal helytelen eljárás volna a testgyakorlásra szánt idő egy nagyobb részét ezeknek a gyakorlatoknak az intenzívebb alkalmazására felhasználni, mivel a figyelemnek hosszabb időn át tartó lekötése az e korban lévő gyermekekre nézve unalmas.

Végül következnek a *tulajdonképeni* tornászati gyakorlatok. E gyakorlatok oly természetűek legyenek, hogy azokat a gyermekek hamar és könnyen felfogni, s minden megerőltetés nélkül végrehajtani képesek legyenek. Minden alkalmazandó gyakorlatnak legyen meg a teste valóban jótékony hatást kiváltó ereje. Olyan gyakorlatok, amelyeket a tanulók csak nagyobb erőmegfeszítéssel képesek elvégezni, itt nem alkalmazhatók.

A test hibás, egészségtelen tartásának javítására a német tornarendszer kevésbé alkalmas. E rendszer gyakorlatai gyermekeknek, különösen leánygyermekeknek testi nevelésére alkalmatlannak; inkább fejlett testű egyéneknek valók.

A német tornarendszer gyakorlatai nincsenek az emberi szervezet szükségleteinek megfelelően csoportosítva, hanem a gyakorlatok csoportosítását a szerek minemősége szabja meg. A legtöbb szergyakorlat végrehajtása alkalmával — akár függésben, avagy támaszban — a kis gyermeknek gyöngé karján és vállán kell hordania teste egész súlyát s így a gyakorlat túlerősen foglalkoztatja a karok és vállak izomzatát, míg a törzs izmainak kellő nevelését majdnem teljesen figyelmen kívül hagyja.

Egy német tornaóra egy óra keretében a következő, célnak nem megfelelő módon csoportosítja gyakorlatait:

1. Rendgyakorlatok.
2. Szabad gyakorlatok.

3. Szertorna-gyakorlatok.

4. Esetleg futás, vagy játék.

Evvvel szemben az orvosi alapon nyugvó *Ling*-féle svéd-dán *testnevelő rendszer* csak oly gyakorlatokat tartalmaz, amelyek élet-tani szempontból értékesek, egészséges hatást kiváltók, továbbá az emberi szervezet szükségletének megfelelően, észszerűen csoportosítva az egész szervezet mindenoldalú és harmonikus foglalkoztatására alkalmasak.

E rendszer gyakorlatai — bizonyos gyakorlatok kihagyásával — szerek és tornacsarnok nélkül is alkalmasak egészséges testgyakorlásra.

E rendszer gyakorlatai kiváló jó hatással vannak a *gerincoszlop* jó tartásának nevelésére. Gyakorlatainak egy nagy része főleg arra szolgál, hogy a gerincoszlopot hátra hajlítsa és így az írásnál, vagy más iskolai és otthoni munkánál gyakran előforduló előregörnyedt, egészségtelen gerincoszlop-, nyak-, váll- és fejtartást gyógyítólag és javítólag ellensúlyozza. A törzs izmainak mindenoldalú, egészséges foglalkoztatására is kellő gondot fordít. Lassu, légzéssel végzett gyakorlatokat is bőven találunk e rendszerben, mely mozgások az izmokat szeliden foglalkoztatják, kellő mennyiségű vérrrel hosszabb időn át és bőségesen táplálják.

Vannak külön gyakorlataik a *légző-szervek* ápolására is, mely gyakorlatok ma, a tuberkulózis terjedésekor, kiváló értékkel bírnak, mert nemcsak erősítik a tüdőket és elősegítik a tápláló, friss vér bőségesebb képződését, hanem a gyermeket megtanítják helyes, egészséges, mély légzések váltására.

Mint említettem volt, *Ling rendszere* az elemi iskolai tanulók testi nevelésére csak egyszerű, játékszerűen kezelt alapgyakorlatokat ölel fel.

Ami az óra keretében elrendezendő gyakorlatanyag felhasználását illeti, arra nézve a következő főszabályokat adja:

1. Az óra anyagát úgy válogassuk meg, hogy az az egész szervezet mindenoldaluan, harmonikusan foglalkoztassa;

2. a testnevelő anyag szelid hatást kiváltó gyakorlatokkal kezdődjék; kövesse ezeket az erőteljesebb hatást kiváltó gyakorlatok csoportja; majd ismét szelid követelményű, a szervezet lecsillapítására szolgáló gyakorlatok fejezzék be a testnevelő órát;

3. a gyakorlatanyag csoportosítása legyen változatos.

A *Ling rendszere* szellemében folyó testnevelő oktatás egy óra keretén belül a gyermek szervezetének összes tagjait

három ízben foglalkoztatja: először végig munkálja az egész szervezetet, vérkeringést élénkítő mozgásokkal, (mely mozgások mindenkor tornaszer igénybevétele nélkül folynak); másodízben végig foglalkoztatja a szervezetet, a *csontokat* és *izmokat*, a belső, nemes szerveket erőteljesebben foglalkoztató gyakorlatokkal, mely gyakorlatok szereken, avagy társasgyakorlatok alakjában folyhatnak; végül harmadízben a *vérkeringést* és a *légzést* csillapító, szelíd hatású gyakorlatokkal foglalkoztatja a teljes szervezetet, mely gyakorlatok ismét kézi, avagy más egyéb tornaszer alkalmazása nélkül folynak s mely gyakorlatok hivatva vannak a szervezetet visszaállítani abba a normális állapotba, mint aminőben volt, amidőn a gyermek a testnevelő órát megkezdette.

A *Ling-féle* rendszer egy óra keretében a következő módon csoportosítja gyakorlatait:

A) Rendgyakorlat. 1. Könnyű lábgyakorlat. 2. Kargyakorlat. 3. Nyakgyakorlat. 4. 1—2 könnyű törzsgyakorlat. 5. Nehezebb lábgyakorlat.

B) 1. Törzsfeszítő gyakorlat. 2. Függési gyakorlat. Egyensúlyzó gyakorlat. 4. Oldal-, 5. has-, 6. hát-izomerősítő gyakorlat. 7. Járás, futás. 8. Ugrás, ügyességi gyakorlat. (Játék.)

C) 1. Könnyű lábgyakorlat. 2. 1—2 könnyű törzsgyakorlat. 3. Kargyakorlat. 4. Légzés. Köszönés.¹⁾

Budapest.

Kmetykó János.

Az osztatlan elemi népiskola III—VI. osztályának tanmenete az énekből.

XXII. hét. (IV., V. és VI. o. A III. o. ír.) a) A III. oszt. az áprilisi hangjegymelléklet 14. sz. példáiban foglalt hangképleteket fejleszti tovább.

b) 1. A *C* hanglétra elemezése és éneklése (betűnévvel) *h* magasságból, lassan. Minden hang: *f* éneklendő. (Lélekzet.) 2. Négy hang kötése („lá”) így: $\overset{4}{c} \underline{d \acute{e} f} \mid \underline{d \acute{e} f g} \mid \underline{é f g \acute{a}} \mid \underline{f g \acute{a} h} \mid \underline{g \acute{a} h c} \mid$ és visszafelé is.

c) Hallásfejlesztő gyakorlat. (Dallamdiktálás.) Pl. az áprilisi hangjegymelléklet 15. száma.

¹⁾ *Jegyzet.* E felfogásnak megfelelő tanítási tervezetet alkalmilag közlünk.

d) *A kétvonásos é* (első é) ismertetése. Gyakorlatok: Pataki: Énekisk. III—IV. o. 93. l. a) és d) gyakorlata.

e) „*Holló lovam.*“ (Pataki: Énekisk. III—IV. o. 97. l., *mf*, *f* és *p* éneklés.) „*A rétháti faluvégen.*“ (Kacsóh: 137. l. Tempóváltoztatás.) „*Kakuknóta.*“ (Kacsóh: 136. l. *f*-, *mf*-, *p*- és *pp*-ének.) „*Hej, ha nekem*“... (Kacsóh: 138. l.) „*Sárga az én talyigám.*“ (Kacsóh: 149. l.)

f) Dalismétlés (III—VI. o.): „Hazatérő fecskék.“ (Kacsóh: 71. l.)

XXIII. hét. (V. és VI. o. A III. és IV. o. ír.) a) A III. oszt. írásbeli feladványa: Alkalmas dal lemásolása kétszer akkora hosszúságú hangjegyekkel. ($\frac{2}{4}$ helyett $\frac{4}{4}$ ütem.) A IV. o. írásbeli feladványa: Az egész, fél és negyed hang felbontása. A tanulók a hangjegyeket így csoportosítják: egész = 2 fél, egész = 4 negyed, egész = 8 nyolcad; fél = 2 negyed, fél = 4 nyolcad; negyed = 2 nyolcad.

b) 1. A *C* hanglétra éneklése *b* magasságból lassan. Erős kezdés, halk végvés ($f > p$). (Minden hang után lélekzet) 2. Öt hang kötése, mint a XVII. hét anyagánál.

c) Hallásfejlesztő gyakorlat. (Dallami és ritmikai hallás.) Pl. májusi hangjegymelléklet 1. száma.

d) A belső hallás (gondolati éneklés) gyakorlása. Pl. Sztankó Dalgyűjteményéből a „Kapitány uram“ c. dal egy-egy részének felhasználása (8. lap).

e) A *g* (alsó *g*) ismertetése és a kettős ütem közepén érvényesülő *átnyújtás* gyakorlása. Gyakorlatok: Kacsóh: 140. l. és Sztankó: Dk. V—VI. o. 16. l. 2. és 3. sz.

f) „*Reménykedés.*“ (Kacsóh: 140. l., *p* és *f* éneklés. A tempó gyorsítása.) „*Dal a tilinkóról.*“ (Sztankó: Dk. III—IV. o. 84. l. Tempóváltoztatás.) „*Magyar gyermekek Párizsban.*“ (Kacsóh: 142. l. *p*-, *mf*- és *f*-ének.) „*De szeretnék...*“ (Lovass: Énekk. III—IV. o. 107. l. $\frac{4}{4}$ ütemben, kétszer akkora időértékű hangokkal.)

g) Dalismétlés: a) IV—V—VI. o.: „Icike, picike...“ (Kacsóh: 130. l.) b) III—VI. o. „Jönnek a huszárok.“ (Kapr. III. o. 28. l.)

XXIV. hét. (IV—V. és VI. o. A III. o. ír.) a) A III. oszt. pl. a hangjegymelléklet 2. számában foglalt hangjegysort négyes ütemekbe osztja.

b) Négy hang kötése. Pl. így: 4 chcd | edef | gagf | efed | c ||.

c) Hallásfejlesztő gyakorlat. Pl. a hangjegymelléklet 3. száma.

d) Az *á* (alsó *á*) ismétlése. Gyakorlatok a hangjegymelléklet 4. számában. (Mindezeket mint hangtáblagyakorlatokat végeztetjük el.)

e) „*Házunk előtt mennek el a huszárok.*“ (Pataki: Énekisk. III—IV. o. 89. 1. *mf* és *f* éneklés). „*A rab gólya.*“ (Sztankó: Dk. III—IV. o. 71. 1.) „*Trombiták harsogjanak!*“ (Sztankó: Dk. III—IV. o. 95. 1. Hangsúlyozás.)

f) Dalismétlés (III—VI. o.): „A fürj.“ (Pataki: Dgy. 19. 1.)

XXV. hét. (V. és VI. o. A III—IV. o. ír.) a) A III. o. írásbeli feladata pl. a hangjegymelléklet 5. száma. Ez a hangsorozat félakkora hosszúságú hangjegyekkel irandó le $\frac{2}{4}$ ütemben.

A IV. o. az alsó *á*-ig továbbfejleszti a 6. szám alatti hangképleteket.

b) 1. A *C* hanglétra éneklése *á* magasságból, lassan. Minden hang \triangleright -val énekelendő. (Lélekzet.) 2. Öt hang kötése pl. így:

c¹hagf, *gfedc*, *hcd ef*, *edcha* ||.

d) A belső hallás gyakorlására pl. Kapronczaynak „A virágok közt“ *c.* dalocskája alhalmos. (Hangképek s ének, ját. 18. 1.)

e) A *kereszt* (#) és a *visszaállító* (♮) *jegy* ismertetése. Gyakorlatok:

a) 2 *ch* | *c²* | *d cis* | *d* | *é dis* | *é* | *f é* | *f* | *g fis* | *g* | *á gis* | *á* | *h áis* | *h* | *ch* | *c* ||.

b) Gyakorlat gyanánt a hangjegymelléklet 8. száma alkalmas. (Ezt a gyakorlatot „*lá*“-val énekelhetjük.)

c) 4 *é g fis f* | *é g c¹* — ||.

f) „*Himnusz.*“ (Sztankó: Dk. V—VI. o. 32. 1. Második szólamát a tanulók hallásból már ismerik, miután a III. oszt. énekét a tanító 2. hegedűszólammal kísérte. Itt a 2. szólam megtanulása a tulajdonképeni cél.) „*Mohács.*“ (Sztankó: Dk. V—VI. o. 43. 1. Két hangra $\frac{2}{4}$ ütemben, tehát kétszeres időértékű hangokkal.) A 2. szólam a hangjegymelléklet 9. számában foglaltatik. „*Harsog a trombita.*“ (Sztankó: Dk. V—VI. o. 45. 1. $\frac{2}{4}$ ütemben, kétszeres időértékű hangokkal.) „*Kurucdal.*“ (Sztankó: Dk. V—VI. o. 53. 1. *f* mollba transzponálva tanítandó. Kezdő hangja tehát: *c*.) A 2. szólam a hangjegymelléklet 10. száma.

g) Dalismétlés (III—VI. o.): „Kis gazdasszony.“ (Pataki: Dgy. 25. 1.)

1) Magas (2 vonásos) *c.* E négy hangszakaszból csak 3. emelkedő irányú.

2) Az ütemben egyedül álló betű kétütemes hangot jelent.

1. xxiii. hét.

2.

3. xxiv. hét.

4. a) xxiv. hét. b)

c) d) e) f)

5. xxv. hét.

6. a) xxv. hét. stb. b) stb.

c) stb. 7. xxv. hét. 8. (b) xxv. hét. (, la" val). 9. xxv.

hét.

10. xxv. hét.

11. xxvi. h. stb. stb. 12. xxvi. stb. hét. stb.

XXVI. hét. (VI. oszt. A III., IV. és V. o. ír.) a) A III. illetőleg IV. oszt. írásbeli anyaga: a hangjegymelléklet 11. illetőleg 12. száma. Az V. oszt. ezt írhatja: *h-cis, é-fis, fis-gis, g-á, áis-gis, dis-cis, gis-fis, h-á.* (Fél hangjegyekkel, négyes ütemben.)

b) 1. A C hanglétra éneklése *ász* magasságból, lassan. Minden hang <f> színezéssel énekelendő. (Minden hang után lélekzet.) 2. Hat hang kötése pl. így: g¹ á h c d é, c d é f g á, g f é d c h, c. (A 3. hangszakasz ereszkedő.)

c) Hallásfejlesztő gyakorlatul pl. a juniusi hangjegymelléklet 1. száma.

d) A belső hallás gyakorlására pl. Pataki „Tisza partján“ c. dala alkalmas (Dgy. 61. l.)

e) A $\frac{3}{4}$ ütem (hármás ütem) ismertetése. (Ütemezése jobb kézzel: *le!* jobbra! fel!) Ennek begyakorlása oly gyakorlatokkal történik, melyek az összhangos és dallamos lágy hanglétrát tüntetik fel. Pl. a juniusi hangjegymelléklet 2. a), b) száma. (A kétféle hanglétra szerkezetére való rámutatás.)

f) „Pici szellő.“ (Erődi: Énekeskönyv, V. füz. 57. l. Lampel R. Csak felső szólama tanítandó meg 5 hanggal mélyebben. A kereszt vagy bé nem teendő ki a kulcs mellé. A hangsúlyozásra fokozottabb gond fordítandó.) „Mi piroslik.“ (Sztankó: Dalosk. V—VI. o. 40. l.) „Félre vágom a kalapom.“ (Kecskés E.: Énekgy. könyv, V—VI. o. Mindkét szólama megtanítandó *fisz* mollban. *f-, mt-* és *decresc.*-éneklés.)

g) Dalisméltés (III—VI. o.): „Brekeke“ (Kacsóh: 16. l.) „A molnár.“ (Sztankó: Dk. III—IV. o. 31. l.) Utóbbinak gyakorlata a XIV. hét anyagánál.

XXVII. hét. (IV., V. és VI. oszt. A III. o. ír.) a) A III. oszt. $\frac{3}{4}$ írásbeli anyaga. Pl.: 4 c é c²) | d f d | stb. a felső c-ig és vissza.

b) 1. A C hanglétra éneklése *b* magasságból lassan. ($p < f$). 2. Négy hang kötése, mint a 24. hét anyagánál.

c) Hallásfejlesztő gyakorlat (Dallamdiktálás). Pl. a juniusi hangjegymelléklet 3. száma.

d) A négyes ütem új alakja ($\frac{4}{8}$). A $\frac{1}{8}$ mint mértékegység). Gyakorlatok a juniusi hangjegymelléklet 4. a), b) pontjában.

Jegyzet. Az V—VI. oszt. a 4. a) sz. gyakorlatot úgy is énekli,

1) Mély (kis oktávba tartozó) *g*.

2) Az ütemek végén fél hangjegyek.

hogy az ütemek végső hangját (*é*, *f*) félakkora értékben kétszer hangoztatja. (Esetleg „lá“-val).

e) „Legszebb ország.“ (Kecskés E.: Énekgy. könyv, III. o. 33. l. $\frac{3}{8}$ ütem, félakkora időértékek.) „Nincsen neki“... (Kecskés E.: Énekgy. könyv, IV. o. 21. l. $\frac{3}{8}$ ütemben. Az „a ruca“ és „hordozza“ szövegrész nem szinkópálva, hanem három $\frac{1}{8}$ -dal énekelendő; utána $\frac{1}{8}$ szünet következik.) „Négy kis leány.“ Énekisk. III—IV. o. 35. l. $\frac{3}{8}$ ütemben, félakkora időértékek; *p*-, *mf*- és *f*-éneklés.)

f) Ismétlés (III—VI. o.): „A pinytőke.“ (Pataki: Dgy. 30. l.); IV—V—VI. o.: „Holló lovam“ és gyakorlatai (l. 22. hét); V—VI. o.: „Reménykedés“ és gyakorlata (l. 23. hét).

XXVIII. hét. (V—VI. o. A III—IV. o. ír.) a) A III. oszt. írásbelije pl. a juniusi hangjegymelléklet 5. száma. A IV. oszt. adott dalt másol le ütemátalakítással. Pl. Kecskés E. „Legszebb ország“ c. dalát írja le $\frac{3}{8}$ ütem szerint $\frac{3}{8}$ helyett. (L. a 27. hét anyagánál.)

b) Öt hang kötése, mint a 25. hét anyagánál.

c) Hallásfejlesztő gyakorlat. Pl. a juniusi hangjegymelléklet 6. száma.

d) A belső hallás gyakorlására pl. Kacsóh „Köszöntő ének“-e alkalmas. (57. l.)

e) 1. A *bé* ismertetése. Gyakorlat a juniusi hangjegymelléklet 7. száma.

2. (IV. oszt.) *A fél hangtávolságok láncolata.* (4 $\underset{>}{c}$ cis d dis | $\underset{>}{é}$ f fisz g | $\underset{>}{gisz}$ á áisz h | $\underset{>}{c^1}$ ||).

f) „Mi füstölög.“ (Sztankó: Dk. V—VI. o. 37. l. *D* durban. Kezdő hang: alsó á.) „Bezerédi nótája.“ (Kecskés E.: Énekgy. k. V—VI. o. 80. l. *C* mollban tanítandó. Kezdő hang: egyvonásos *g*. Esetleg $\frac{3}{8}$ ütemben). „Csinom Palkó.“ (Pataki: Énekisk. V—VI. o. 99. l. *D* mollban, $\frac{3}{8}$ ütemben; csak egyszólamúlag tanítandó.)

g) Ismétlés (III—VI. o.): „Köszöntő ének.“ (Kacsóh: 57. l.); IV—VI. o.: „Juhászbojtár“ és gyakorlata. (L. 13. hét.)

XXIX. hét. VI. o. A III—V. o. ír.) a) A III. oszt. írásbelije pl. a juniusi hangjegymelléklet 8. száma. A IV. oszt. pl. leírja a *C* hanglétrát $\frac{3}{8}$ ütemben a juniusi hangjegymelléklet 9. száma szerint. Az V. oszt. fél hangtávolságokat ír, pl. d-esz, g-fisz stb.

1) Egész hjegy.

b) Hat hang kötése, mint a 26. hét anyagánál.

c) Hallásfejlesztő gyakorlat. Pl. a juniusi hangjegymelléklet 10. száma.

d) A belső hallás gyakorlására pl. Kacsóh „A pinyóke halála“ c. dala alkalmas. (80. l.)

e) *A G hanglétra* ismertetése. Gyakorlása alsó *g*-ből a $\frac{4}{8}$ ütemben előforduló koriambusz-ritmusra (L. Sztankó: Dk. V—VI. o. 47. l.) való kiterjeszkedéssel is.

f) „*Ihajja*.“ (Pataki: Dgy. 91. l. *G*. durban leirva, kezdő hangja az egyvonásos *d*. *C* durba transzponálva tanítandó 2 hangra. A 2. szólamra vonatkozólag ruházzuk fel a tanulót bizonyos mértékű önállósági hatáskörrel. Próbálják meg a tanulók a kísérő szólam megkomponálását.) „*Jön a majom*.“ (Erődi: Énekesk. II. füz. 29. l. Lampel. *G* durban leirva; az éneklés *Esz* durban a legalkalmasabb.) „*Én vagyok a petri gulyás*.“ (Kecskés E.: Énekgy. k. V—VI. o. 80. l. *C* durban tanítandó. A dal második feléhez a növendékek önálló kíséretet próbálnak csinálni.) „*A lánymező*.“ (Pataki: Énekisk. V—VI. o. 109. l. *C* moll mélységében énekelendő. A *bé* nem teendő ki a kulcsok mellé.)

g) Ismétlés (III—VI. o.): „Zöld berekben“ (l. 9. hét) és gyakorlata (l. 7. hét); „Lala és a kis muzsikusok“ és gyakorlata (l. 12. hét); VI. o.: „Pici szellő (l. 26. hét).

XXX. hét. (III—VI. o.) a) Összehangzó (konszonáns) hangok gyakorlása. (Három szólamra osztás. Az 1. szólam *d*-t intonál, a 2. sz. *fisz*-t, a 3. pedig *á*-t¹) („*lá*“). Majd áttérünk a következő hangzatra: *d-g-h*; (az 1. szólam helyben marad, a 2. sz. *fisz*-ből *g*-be, a 3. sz. *á*-ból *h*-ba halad); végül visszatérünk az 1. (*d-fisz-á*) hangzatra.

b) Dalisméltések (III—VI. o.): „Erdei multság“ (l. 21. hét); IV—VI. o.: „A mezőn“ (l. 15. hét); „Házunk előtt“ (l. 24. hét); „Legszebb ország“ (l. 27. hét); V—VI. o.: „Mi füstölög“ (l. 28. hét); VI. o.: „Ihajja“ (l. 29. hét).

Arad.

Zoltai M.

¹) E hangok a gyermek hangterjedelmének megfelelőleg az egyvonásos nyolcadba tartozók.